

بررسی عوامل مؤثر بر طرح دعوا و داوری حقوقی و کیفری علیه حسابرسان: رویکرد مدل معادلات ساختاری

سعید درودی^۱

دانشجوی دکتری حسابداری، گروه حسابداری، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران

محمود صمدی

استادیار، گروه حسابداری، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران

علیرضا عامریان

استادیار، گروه حسابداری، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

محمدرضا پورعلی

دانشیار، گروه حسابداری، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران

(تاریخ دریافت: ۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۴؛ تاریخ پذیرش: ۳۱ شهریور ۱۴۰۴)

هدف: کاهش احتمال طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان یکی از مهم‌ترین اهداف حرفه‌ای نظام حسابرسي است که مدیران و سیاست‌گذاران حرفه‌ای به دنبال آن هستند. موفقیت یا شکست مؤسسات حسابرسي ارتباط مستقیمی با عملکرد حرفه‌ای و مسئولیت‌پذیری حسابرسان دارد. بنابراین، هدف این پژوهش بررسی نقش متغیرهای علی، شرایط زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر و راهبردهای پیشگیرانه بر دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان است. روش: داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه محقق ساخته در سال ۱۴۰۲ جمع‌آوری شد و جامعه آماری شامل مدیران و حسابرسان شاغل در مؤسسات حسابرسي استان تهران بود. از میان ۴۰۰ پرسشنامه توزیع شده، ۳۸۴ پرسشنامه معتبر برای تحلیل نهایی انتخاب شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) در نرم‌افزار SmartPLS انجام گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که راهبردهای پیشگیرانه بیشترین تأثیر را بر پیامدها دارند و عوامل علی، شرایط زمینه‌ای و عوامل مداخله‌گر نقش قابل توجهی در شکل‌گیری این راهبردها ایفا می‌کنند. همچنین، پدیده محوری (دعای علیه حسابرسان) تأثیر مستقیمی بر سیاست‌گذاری‌ها دارد اما نقش غیرمستقیم آن نیز در تدوین راهبردها مشهود است.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌ها، پیشنهاد می‌شود مؤسسات حسابرسي نظارت و سرپرستی بیشتری بر عملکرد حسابرسان داشته باشند و برنامه‌های آموزشی و همکاری‌های بین‌سازمانی را به منظور کاهش ریسک دعاوی حقوقی و کیفری توسعه دهند.

واژه‌های کلیدی: دعاوی حقوقی و کیفری، مسئولیت حسابرسان، راهبردهای پیشگیرانه، مدل معادلات ساختاری.

¹ doroudis@gmail.com

مقدمه

عملکرد حرفه‌ای حسابرسان و کیفیت خدمات حسابرسی، نقش کلیدی و تعیین‌کننده‌ای در تضمین سلامت مالی و ارتقای کارایی نظام‌های اقتصادی ایفا می‌کند. در محیط پیچیده و پرریسک اقتصاد جهانی، حسابرسان به‌عنوان ناظران مستقل و تأمین‌کنندگان اطلاعات مالی شفاف، با کاهش عدم قطعیت‌های اطلاعاتی، موجب افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران و سایر ذی‌نفعان می‌شوند [۱۰]. اطمینان‌بخشی به صحت و کامل بودن گزارش‌های مالی، یکی از اهداف محوری نهادهای حسابرسی است که مستقیماً با عملکرد شغلی حسابرسان مرتبط است؛ به گونه‌ای که کیفیت بالای خدمات حسابرسی، شرط لازم برای تحقق عملکرد حرفه‌ای مطلوب آنان محسوب می‌شود [۳]. از این رو، نیاز به عملکرد شغلی حرفه‌ای و خدمات حسابرسی با کیفیت، به‌عنوان یک الزامی استراتژیک، نه تنها در تضمین دقت گزارش‌های مالی بلکه در کاهش ریسک‌های قانونی و حفظ اعتبار حرفه‌ای حسابرسان و مؤسسات حسابرسی برجسته می‌شود. این ضرورت به‌ویژه در محیط‌های اقتصادی با پیچیدگی و تغییرات سریع، اهمیت دوچندان پیدا می‌کند. لذا با توجه به افزایش پیچیدگی‌های محیط کسب‌وکار، نوآوری‌های مستمر در ابزارهای مالی و تغییرات گسترده در استانداردهای گزارشگری، نیاز به حسابرسی با کیفیت و عملکرد شغلی بالا برای پیشگیری از خطاها، سهل‌انگاری‌ها و پیامدهای قانونی و مالی بیش از پیش افزایش یافته است [۲۷، ۴]. بنابراین، عملکرد شغلی حسابرسان نه تنها در سطح فردی اهمیت دارد، بلکه در سطح سازمانی نیز اثرگذار است و می‌تواند به ارتقای اعتبار حرفه‌ای، کاهش ریسک دعاوی حقوقی و کیفری و بهبود عملکرد مؤسسات حسابرسی منجر شود [۴۳]. از جمله عوامل تعیین‌کننده عملکرد شغلی حسابرسان، ویژگی‌های فردی و سازمانی آنان است. ویژگی‌های فردی شامل تجربه، تحصیلات، جنسیت و سمت سازمانی حسابرس می‌شوند، در حالی که ویژگی‌های سازمانی شامل اندازه مؤسسه حسابرسی، نوع ساختار مالکیت و مکانیسم‌های کنترل داخلی است [۲۴، ۳۳، ۵۸]. تعامل میان این عوامل، سازگاری و هماهنگی میان افراد و محیط کاری را تقویت کرده و در نهایت، بر عملکرد حرفه‌ای و سازمانی حسابرسان تأثیر مثبت می‌گذارد [۴، ۱۶]. بنابراین، شناسایی و بررسی این ویژگی‌ها به‌عنوان مبنایی برای طراحی راهکارهای ارتقای کیفیت خدمات حسابرسی و بهبود عملکرد حرفه‌ای حسابرسان ضروری است. بر این اساس، پژوهش حاضر با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) به دنبال ارائه چارچوبی جامع برای تحلیل عوامل مؤثر بر بروز دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان است. این مطالعه، روابط پیچیده میان متغیرهای تأثیرگذار بر دعاوی حقوقی را شناسایی و تحلیل کرده و نقش متغیرهای تعدیل‌کننده مانند ویژگی‌های نظام حقوقی، ساختار و شدت نظارت، و پویایی‌های بازار سرمایه را در شکل‌گیری چنین دعاوی مورد بررسی قرار می‌دهد.

مبانی نظری

در شرایط کنونی که شفافیت اطلاعات مالی و گزارشگری دقیق از الزامات اساسی نظام‌های اقتصادی محسوب می‌شود، حرفه حسابرسی به‌عنوان یکی از ارکان کلیدی در تأمین اعتماد عمومی در بازارهای مالی نقش محوری ایفا می‌کند [۲۳، ۴۲]. با این حال، جایگاه راهبردی این حرفه در سال‌های اخیر با

چالش‌های فزاینده حقوقی و قضایی مواجهه شده است؛ چالش‌هایی که نه تنها اعتبار حرفه‌ای حسابرسی را تهدید می‌کنند، بلکه حسابرسان را در معرض ریسک‌های جدی قرار داده‌اند [۳، ۶]. افزایش پیچیدگی ساختار معاملات مالی، گسترش مقررات نظارتی و رشد انتظارات ذی‌نفعان از حسابرسان، احتمال بروز اتهاماتی همچون قصور حرفه‌ای، گزارش‌دهی نادرست و عدم رعایت استانداردهای تخصصی را افزایش داده است [۲۰]. این وضعیت پرسشی اساسی را مطرح می‌کند: چه عواملی حسابرسان را در معرض آسیب‌پذیری قرار داده و زمینه‌ساز افزایش دعاوی حقوقی و کیفری علیه آنان شده‌اند؟ در گام نخست، باید به شناسایی عوامل علی‌بروز دعاوی پرداخت؛ عواملی که به‌عنوان ریشه‌های اصلی بحران‌های حقوقی در حرفه حسابرسی شناخته می‌شوند. مهم‌ترین این عوامل شامل پیچیدگی روزافزون محیط اقتصادی و فشارهای ناشی از انتظارات غیرواقعی کارفرمایان است [۴۳، ۱۲]. در بسیاری از موارد، کارفرمایان برای تأمین منافع شخصی یا اهداف خاص، حسابرسان را تحت فشار قرار می‌دهند تا محتوای گزارش‌ها را مطابق خواست خود تغییر دهند [۵۵]. این فشارها در شرایطی که روابط نزدیک میان حسابرسان و صاحبان کار برقرار باشد و منجر به تضاد منافع شود، مخاطره‌آمیزتر خواهد بود. سایر عوامل علی‌شامل تعیین حق‌الزحمه‌های غیرمنصفانه، ضعف در مفاد قراردادی و تعیین نامشخص مسئولیت‌ها، کمبود دانش تخصصی حسابرسان و عدم رعایت استانداردهای حرفه‌ای است. [۱۷، ۳۸، ۴۴، ۴۷، ۵۰، ۵۲]. علاوه بر عوامل علی، عوامل زمینه‌ای نیز نقش مهمی در شکل‌گیری دعاوی دارند. این عوامل شامل وضعیت کلی اقتصادی، فضای حاکم بر بازارها، تحولات مکرر مقررات مالی و حسابرسی و ضعف در کنترل‌های داخلی سازمان‌ها هستند [۱۱، ۲۱، ۲۲، ۳۵، ۶۰]. تغییرات پی‌درپی قوانین بدون به‌روزرسانی مداوم دانش حرفه‌ای، بی‌توجهی به اصل محرمانگی اطلاعات و افشای ناخواسته داده‌ها، از جمله بسترهای زمینه‌ساز دعاوی محسوب می‌شوند [۲۹، ۳۶، ۴۹، ۶۰]. همچنین، گزارش‌دهی ناقص، تأخیر در ارائه گزارش‌ها و خطاهای تحلیلی می‌توانند اعتماد عمومی را کاهش داده و زمینه‌ساز شکایات حقوقی شوند [۶۱، ۶۳]. برخی متغیرها به‌صورت مداخله‌گرانه نیز بر افزایش دعاوی اثرگذار هستند. به عنوان مثال، خطا یا تحریف در گزارش‌های حسابرسی که مبنای محاسبات مالیاتی شرکت‌ها قرار می‌گیرد، موجب جریمه یا شکایت می‌شود [۳۱، ۳۹، ۴۵]. ضعف در افشای شفاف اطلاعات مالی و فشار رسانه‌ها، تحولات سیاسی و فضای اجتماعی نیز می‌توانند حساسیت نسبت به عملکرد حسابرسان را افزایش دهند [۵۱، ۵۲]. برای مقابله با این چالش‌ها، تدوین و اجرای راهبردهای مؤثر ضروری است. این راهبردها شامل ارتقای کیفیت آموزش حرفه‌ای و به‌روزرسانی مستمر دانش حسابرسان، بازنگری در ساختار قراردادهای حسابرسی، شفاف‌سازی مسئولیت‌ها، تضمین استقلال حسابرسان، نظارت نهادهای حرفه‌ای، بهبود کنترل‌های داخلی، ارتقای فناوری‌های امنیت اطلاعات و پایبندی به اصول اخلاقی حرفه‌ای می‌شوند. [۲۹، ۳۰، ۳۳، ۳۸، ۴۳، ۴۷، ۵۵، ۵۸، ۶۰]. عدم توجه به این عوامل پیامدهای منفی در سطح فردی، سازمانی و کلان اقتصادی به دنبال خواهد داشت؛ در سطح فردی، حسابرسان با پیگرد قانونی، جریمه یا سلب صلاحیت حرفه‌ای مواجه می‌شوند. در سطح سازمانی، مؤسسات حسابرسی اعتبار خود را از دست داده و کاهش مشتریان و درآمد

را تجربه می‌کنند. در سطح کلان، کاهش اعتماد عمومی به نظام گزارشگری مالی می‌تواند منجر به خروج سرمایه‌گذاران از بازارهای مالی شود [۴۶, ۴۹, ۳۴, ۱۳]. در مقابل، مدیریت مؤثر این عوامل موجب افزایش شفافیت، ارتقای اعتبار حرفه حسابرسی، تقویت اعتماد عمومی، کاهش دعاوی و بهبود کیفیت تصمیم‌گیری اقتصادی می‌شود [۷, ۹, ۲۵]. بر این اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخ به پرسش‌های زیر است:

- عوامل علی مؤثر بر طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان کدام‌اند؟
- عوامل زمینه‌ای مؤثر بر طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان کدام‌اند؟
- عوامل مداخله‌گر مؤثر در طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان کدام‌اند؟
- راهبردهای مؤثر بر کاهش دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان کدام‌اند؟
- پیامدهای طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان چیست؟

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از بعد هدف، توصیفی-تحلیلی است؛ بدین معنا که به دنبال شناسایی و تبیین رابطه میان عوامل مؤثر بر کیفیت حسابرسی و شفافیت گزارش‌های مالی می‌باشد. از نظر فرآیند، این پژوهش در زمره مطالعات کمی قرار می‌گیرد؛ زیرا داده‌ها بر اساس رویکردی عینی و با استفاده از ابزار پرسشنامه گردآوری و تحلیل شده‌اند. از بعد منطق، پژوهش حاضر استقرایی محسوب می‌شود؛ به این معنا که بر مبنای داده‌های تجربی گردآوری‌شده، مدلی تحلیلی برای بررسی روابط بین متغیرها ارائه می‌دهد. همچنین از نظر نتیجه، پژوهش در زمره تحقیقات کاربردی است؛ زیرا می‌کوشد با شناسایی عوامل اثرگذار بر دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان، راهکارهایی برای ارتقای کیفیت حسابرسی و کاهش ریسک‌های قانونی پیشنهاد کند. داده‌های مورد نیاز برای آزمون فرضیه‌ها از طریق پرسشنامه محقق‌ساخته ۹۶ سؤالی گردآوری شد. جامعه آماری شامل مدیران و حسابرسان مؤسسات حسابرسی در استان تهران در سال ۱۴۰۲ بود. از ۴۰۰ پرسشنامه توزیع‌شده، ۳۸۴ پرسشنامه معتبر دریافت شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های پژوهش، از مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) با بهره‌گیری از نرم‌افزار SmartPLS استفاده شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

غربالگری و تجزیه و تحلیل اولیه داده‌ها

پیش از اجرای مدل اندازه‌گیری و تحلیل معادلات ساختاری (SEM)، فرایند غربالگری داده‌ها و تحلیل‌های مقدماتی با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد. در این مرحله، داده‌های ناقص شناسایی و مواردی با بیش از ۲۰ درصد داده مفقود حذف شدند. همچنین، نرمال بودن توزیع داده‌ها و وجود داده‌های پرت بررسی شد. پس از آن، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان تحلیل شد. از مجموع ۳۸۴ نفر شرکت‌کننده، ۶۵.۱٪ مرد و ۳۴.۹٪ زن بودند. سطح تحصیلات شامل کاردانی (۱۳.۵٪)، کارشناسی (۳۸.۵٪)، کارشناسی ارشد (۲۶.۶٪) و دکتری (۲۱.۴٪) بود. در زمینه سمت شغلی، بیشترین سهم به حسابرسان (۳۵.۹٪) و

کمترین به مدیران حسابرسی (۵.۷٪) تعلق داشت. رشته تحصیلی غالب، حسابداری با ۴۱.۷٪ بود. همچنین، سابقه کاری افراد از کمتر از ۵ سال تا بیش از ۲۰ سال متغیر بود. از نظر نوع فعالیت، ۲۸.۹٪ در حسابرسی مستقل و ۱۴.۶٪ در حسابرسی داخلی فعالیت داشتند.

مدل اندازه گیری

پیش از آزمون SEM، مدل اندازه گیری برای ارزیابی پایایی و روایی سازه ها بررسی شد. نتایج نشان داد که مقادیر آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR) برای تمامی ۲۹ سازه بالاتر از ۰.۷ بوده و پایایی قابل قبولی دارند. همچنین، مقادیر بار عاملی و میانگین واریانس استخراج شده (AVE) برای تمامی متغیرها بالاتر از ۰.۵ بود که روایی همگرا را تأیید می کند. ارزیابی روایی واگرا نیز نشان داد که مجذور AVE هر سازه بیشتر از همبستگی آن با سایر سازه ها است و بدین ترتیب، روایی واگرا نیز تأیید شد.

جدول ۱: مقادیر ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی

ردیف	شاخص	آلفای کرونباخ	ضریب پایایی ترکیبی	نتیجه
۱.	آسیب به شرکت های طرف قرارداد	۰.۸۹۵	۰.۹۱۸	تایید
۲.	آموزش و آگاهی بخشی به صاحبکاران	۰.۷۸۸	۰.۸۷۶	تایید
۳.	اختلاف بین موسسه و صاحب کار	۰.۸۱۲	۰.۸۷۷	تایید
۴.	بروز مشکلات مالیاتی برای شرکاء	۰.۷۱۶	۰.۸۷۶	تایید
۵.	بکارگیری واحد حقوقی در موسسات حسابرسی	۰.۷۹۶	۰.۸۸۱	تایید
۶.	تدوین و اصلاح آیین نامه ها	۰.۷۰۳	۰.۸۷۱	تایید
۷.	تقویت قوانین و مقررات	۰.۷۲۴	۰.۸۷۹	تایید
۸.	راهنماها	۰.۹۶۴	۰.۹۶۷	تایید
۹.	رعایت اصول حرفه ای و آیین نامه ای	۰.۸۲۸	۰.۸۸۶	تایید
۱۰.	رعایت امانت داری و حریم خصوصی	۰.۸۵۲	۰.۸۹۴	تایید
۱۱.	شرایط زمینه ای	۰.۹۴۶	۰.۹۵۲	تایید

۱۲.	شفافیت در انعقاد قراردادهای	۰.۸۴۷	۰.۸۹۷	تایید
۱۳.	صدمه به اعتبار جامعه حساببران	۰.۸۵۸	۰.۸۹۸	تایید
۱۴.	عدم شفافیت	۰.۷۵۵	۰.۸۹۱	تایید
۱۵.	عوامل علی	۰.۹۶۸	۰.۹۷۰	تایید
۱۶.	عوامل مداخله‌گر	۰.۹۰۵	۰.۹۲۳	تایید
۱۷.	عوامل مربوط به استانداردهای حسابرسی	۰.۸۱۳	۰.۸۷۷	تایید
۱۸.	عوامل مربوط به تعیین مبنای مالیات	۰.۷۰۴	۰.۸۷۱	تایید
۱۹.	عوامل مربوط به حق الزحمه حسابرس	۰.۷۸۴	۰.۸۷۴	تایید
۲۰.	عوامل مربوط به قراردادهای	۰.۷۶۶	۰.۸۶۵	تایید
۲۱.	عوامل مربوط به قوانین و مقررات	۰.۷۱۵	۰.۸۷۵	تایید
۲۲.	عوامل مربوط به نیروی انسانی	۰.۸۸۱	۰.۹۱۰	تایید
۲۳.	عوامل مربوط به گزارش حسابرسی	۰.۸۷۳	۰.۹۰۵	تایید
۲۴.	عوامل مربوط صاحب کاران	۰.۸۳۰	۰.۸۸۷	تایید
۲۵.	همکاری و تعامل بین سازمانی	۰.۸۹۵	۰.۹۱۸	تایید
۲۶.	پیامدها	۰.۹۶۲	۰.۹۶۵	تایید
۲۷.	کاهش درآمد موسسان حسابرسی	۰.۸۴۰	۰.۸۸۶	تایید
۲۸.	کاهش شهرت موسسات حسابرسی	۰.۷۹۵	۰.۸۸۰	تایید
۲۹.	کیفیت کار حسابرسی	۰.۸۵۵	۰.۸۹۶	تایید

جدول ۲: بارعاملی سوال‌ها (شاخص‌ها) پرسشنامه پژوهش

نتیجه	بار عاملی	گویه ها	زیر مقیاس		
تایید	۰.۸۶۵	نارضایتی از نتایج گزارش حسابرسی	عوامل مربوط صاحب کاران	عوامل مالی	
تایید	۰.۷۹۶	توقعات بی اساس صاحب کاران			
تایید	۰.۷۷۴	عدم آشنایی صاحب کاران به استانداردهای حسابرسی			
تایید	۰.۸۲۱	عدم آشنایی صاحب کاران به ماهیت حسابرسی			
تایید	۰.۸۶۳	اختلاف در تعیین حق الزحمه حسابرس و پرداخت آن	عوامل مربوط به حق الزحمه حسابرس		
تایید	۰.۷۹۰	عدم تناسب حق الزحمه حسابرسی با حجم عملیات			
تایید	۰.۸۵۳	عدم برآورد صحیح از حجم عملیات حسابرسی			
تایید	۰.۸۲۴	عدم انجام تعهدات قرارداد توسط طرفین	عوامل مربوط به قراردادهای		
تایید	۰.۸۲۶	ابهام در تعهدات طرفین قرارداد			
تایید	۰.۸۲۵	شفاف نبودن مفاد قرارداد			
تایید	۰.۸۰۵	عدم رعایت اصول حسابرسی			
تایید	۰.۷۷۷	عدم انجام به موقع عملیات حسابرسی	عوامل مربوط به نیروی انسانی (حسابرس)		
تایید	۰.۷۸۷	تخلف عمدی حسابرسی در گزارش			
تایید	۰.۷۷۳	سهل انگاری و اهمال حسابرس			
تایید	۰.۸۰۵	تبانی بین موسسه و کارفرما و شرکاء			
تایید	۰.۸۰۲	تبانی سرپرستان و اعضای تیم حسابرسی	عوامل مربوط به استانداردهای حسابرسی		
تایید	۰.۸۳۲	نقض قوانین و استانداردهای حسابرسی			
تایید	۰.۷۹۶	نقص در اجرا اصول حسابرسی			
تایید	۰.۸۰۴	تفسیر استانداردها			
تایید	۰.۷۶۷	عدم تطابق گزارش با استانداردهای حسابرسی	عوامل مربوط به گزارش حسابرسی		
تایید	۰.۸۲۵	بیش از حد انعکاس دادن دارایی ها و حقوق مالکانه			
تایید	۰.۷۷۱	اشتباه در گزارش حسابرسی و ریسک آلفا یا بتا			
تایید	۰.۷۷۵	ضرر و زیان ناشی از بندهای گزارش حسابرسی			
تایید	۰.۷۴۱	زیانهای شناسایی شده در صورتهای مالی و عدم انعکاس آن			
تایید	۰.۸۲۹	عدم شناسایی بدهیهای واقعی و احتمال در صورتهای مالی			
تایید	۰.۷۵۱	شناسایی درآمدهای واهی و تایید حسابرس			
تایید	۱.۰۰۰	طرح دعوای حقوقی و کیفری علیه حسابرسان			
تایید	۰.۸۰۹	شرایط حاکم بر بازار و رسانه ها ئ انتشار اخبار	رعایت امانت داری و حریم خصوصی	عوامل زمینه‌ای	
تایید	۰.۷۹۳	افشای اطلاعات شرکت توسط حسابرس			
تایید	۰.۸۱۰	عدم حفظ حریم خصوصی شرکت			
تایید	۰.۷۶۳	تدابیر امنیتی و محرمانگی			
تایید	۰.۷۸۷	کیفیت کار و مدیریت داخلی			
تایید	۰.۸۸۵	کاهش نقاط ضعف قوانین و مقررات			

عوامل مربوط به قوانین و مقررات	تایید	۰.۸۸۰	تغییرات در قوانین و مقررات
	تایید	۰.۷۷۱	گزارش عدم اظهار نظر ناشی از فقدان مدارک
	تایید	۰.۷۹۹	عدم ارائه به موقع گزارش حسابرسی
	تایید	۰.۷۹۹	گزارش خلاف واقع و ریسک آلفا و بتا
	تایید	۰.۷۹۰	وجود اشتباه در گزارش مالی در بخش هزینه ها
	تایید	۰.۸۱۷	وجود اشتباه در گزارش مالی در بخش درآمدها
	تایید	۰.۷۹۲	عدم رفتار حرفه ای از سوی حسابرسی
	تایید	۰.۸۲۸	عدم رعایت اصول رفتار حرفه ای
	تایید	۰.۸۳۲	درخواست های غیر قانونی صاحب کار و عدم اجرا توسط حسابرس
	تایید	۰.۷۹۷	انتظارات بیش از حدود قرارداد توسط صاحبکاران
عوامل مربوط به تعیین مبنای مالیات	تایید	۰.۸۷۷	مبنا قراردادن گزارش مالی برای تعیین مالیات
	تایید	۰.۸۸۰	علی الراس شدن مالیات شرکت ها ناشی از گزارش حسابرسی
	تایید	۰.۹۰۰	عدم ارائه اطلاعات کامل
	تایید	۰.۸۹۲	عدم افشای مناسب اطلاعات
	تایید	۰.۷۸۳	عدم استقلال موسسه حسابرسی
	تایید	۰.۷۸۷	تفسیرهای مختلف از مفاد قرارداد
	تایید	۰.۸۱۸	ترجیح منافع فردی حسابرس به منافع صاحب کار
	تایید	۰.۸۱۲	تعارض منافع بین طرفین قرارداد
	تایید	۰.۸۳۳	تعامل موسسه حسابرسی با صاحب کاران
	تایید	۰.۷۹۹	ایجاد مرکز اختصاصی جهت بررسی گزارشات حسابرسی
عوامل مداخله‌گر	تایید	۰.۷۶۶	تعامل و ارتباط موسسات حسابرسی با نظام قضایی
	تایید	۰.۷۸۲	ارتباط و تعامل موثر بین حسابرسی و شرکت
	تایید	۰.۷۸۶	تعامل حسابرس با مقامات ناظر
	تایید	۰.۷۷۰	استفاده از مراکز دآوری خارج از دادگاه
	تایید	۰.۷۵۰	تعامل بین سیستم کیفریو جامعه حسابرسان
	تایید	۰.۸۵۳	مشخص شدن تعهدات طرفین در قرارداد
	تایید	۰.۸۲۹	کاهش ابهام در قرارداد
	تایید	۰.۸۰۶	انعقاد قرارداد شفاف و روش
	تایید	۰.۸۲۴	انعقاد قرارداد دقیق و جامع
	تایید	۰.۸۸۰	تدوین آیین نامه ها و رهنمودها در حوزه حسابرسی
عوامل راهبردها	تایید	۰.۸۷۷	تدوین سیاست‌های مشخص در حوزه حسابرسی
	تایید	۰.۸۴۹	ایجاد واحد حقوقی در موسسات حسابرسی
	تایید	۰.۸۴۹	استفاده از کارشناس حقوقی در موسسه
	تایید	۰.۸۴۹	ایجاد واحد حقوقی در موسسات حسابرسی
	تایید	۰.۸۴۹	استفاده از کارشناس حقوقی در موسسه
	تایید	۰.۸۴۹	ایجاد واحد حقوقی در موسسات حسابرسی
	تایید	۰.۸۴۹	استفاده از کارشناس حقوقی در موسسه
	تایید	۰.۸۴۹	ایجاد واحد حقوقی در موسسات حسابرسی
	تایید	۰.۸۴۹	استفاده از کارشناس حقوقی در موسسه
	تایید	۰.۸۴۹	ایجاد واحد حقوقی در موسسات حسابرسی

در موسسات حسابرسی	استفاده از مشاوران حقوقی در تنظیم قراردادها	۰.۸۳۱	تایید
آموزش و آگاهی بخشی به صاحبکاران	آموزش عمومی در رسانه ها	۰.۸۴۴	تایید
	برگزاری کلاسهای توجیهی برای صاحبکاران	۰.۸۳۳	تایید
	آموزش مدیران و کارفرمایان در خصوص حسابرسی	۰.۸۳۶	تایید
آموزش و توانمندسازی حسابرسان	استخدام پرسنل حرفه ای در موسسه	۱.۰۰۰	تایید
تقویت قوانین و مقررات	تغییر قوانین و مقررات در جهت کاهش ابهام	۰.۸۸۸	تایید
	تربیت قضات آگاه به مسائل حسابرسی	۰.۸۸۲	تایید
تحمل هزینه های قانونی	ازدیاد پرونده های قضایی	۱.۰۰۰	تایید
صدمه به اعتبار جامعه حسابرسان	ایجاد نهادهای موازی با موسسات حسابرسی	۰.۷۸۱	تایید
	کاهش تاثیرگذاری جامعه حسابرسی	۰.۷۸۸	تایید
	کاهش اعتبار صنعت حسابرسی	۰.۸۰۴	تایید
	کاهش اعتماد عمومی به گزارشهای مالی	۰.۸۱۰	تایید
	کاهش اعتماد عمومی به نظام حسابرسی	۰.۸۰۹	تایید
بروز مشکلات مالیاتی برای شرکاء	تعارض با مقررات نظام مالیاتی	۰.۸۸۳	تایید
کاهش درآمد موسسان حسابرسی	عدم تاییدیه مالیاتی	۰.۸۸۲	تایید
	افزایش هزینه های قانونی موسسه	۰.۷۸۱	تایید
	کاهش درآمدهای موسسه حسابرسی	۰.۷۷۷	تایید
	افزایش هزینه ناشی از دعاوی حقوقی	۰.۷۶۵	تایید
	از دست دادن مشتریان بورس و فرابورس	۰.۸۰۶	تایید
کاهش شهرت موسسات حسابرسی	حذف از فهرست موسسات معتمد بورس	۰.۷۷۲	تایید
	از بین رفتن اعتبار موسسه حسابرسی	۰.۸۴۶	تایید
	کاهش شهرت و خوشنامی موسسه حسابرسی	۰.۸۲۴	تایید
آسیب به شرکت های طرف قرارداد	کاهش اعتبار و اعتماد عمومی	۰.۸۵۶	تایید
	آسیب به سهامداران در بلند مدت	۰.۸۰۷	تایید
	تعیین مالیات سنگین به استناد گزارش حسابرسی	۰.۸۱۰	تایید
	وارد شدن خسارت مالی به شرکت	۰.۷۹۰	تایید
	کاهش شاخص اعتباری شرکت ها	۰.۷۵۱	تایید
	فروش سهام شرکت توسط معامله گران	۰.۸۰۰	تایید

تایید	۰.۷۶۵	عدم تمایل سرمایه گذاران به خرید سهام شرکت		
تایید	۰.۷۵۹	نوسان قیمت سهام		

جدول ۳: مقادیر روایی همگرایی ابعاد پژوهش

نتیجه	روایی همگرا (AVE)	شاخص
تایید	۰.۶۱۴	آسیب به شرکت های طرف قرارداد
تایید	۰.۷۰۲	آموزش و آگاهی بخشی به صاحبکاران
تایید	۰.۶۴۰	اختلاف بین موسسه و صاحب کار
تایید	۰.۷۷۹	بروز مشکلات مالیاتی برای شرکاء
تایید	۰.۷۱۱	بکارگیری واحد حقوقی در موسسات حسابرسی
تایید	۰.۷۷۱	تدوین و اصلاح آیین نامه ها
تایید	۰.۷۸۴	تقویت قوانین و مقررات
تایید	۰.۵۷۱	راهنماها
تایید	۰.۶۶۰	رعایت اصول حرفه ای و آیین نامه ای
تایید	۰.۶۲۸	رعایت امانت داری و حریم خصوصی
تایید	۰.۵۵۴	شرایط زمینه ای
تایید	۰.۶۸۶	شفافیت در انعقاد قراردادها
تایید	۰.۶۳۸	صدمه به اعتبار جامعه حسابرسان
تایید	۰.۸۰۳	عدم شفافیت
تایید	۰.۵۵۷	عوامل علی
تایید	۰.۶۰۱	عوامل مداخله گر
تایید	۰.۶۴۰	عوامل مربوط به استانداردهای حسابرسی
تایید	۰.۷۷۱	عوامل مربوط به تعیین مبنای مالیات

تایید	۰.۶۹۹	عوامل مربوط به حق الزحمه حسابرس
تایید	۰.۶۸۱	عوامل مربوط به قراردادهای
تایید	۰.۷۷۸	عوامل مربوط به قوانین و مقررات
تایید	۰.۶۲۷	عوامل مربوط به نیروی انسانی
تایید	۰.۶۱۳	عوامل مربوط به گزارش حسابرسی
تایید	۰.۶۶۳	عوامل مربوط صاحب کاران
تایید	۰.۶۱۵	همکاری و تعامل بین سازمانی
تایید	۰.۵۴۷	پیامدها
تایید	۰.۶۰۹	کاهش درآمد موسسان حسابرسی
تایید	۰.۷۰۹	کاهش شهرت موسسات حسابرسی
تایید	۰.۶۳۳	کیفیت کار حسابرسی

جدول ۴: روایی واگرا روش فورنل و لارکر

پایه ها	راهبردها	شرایط زمینه ای	عوامل علی	عوامل مداخله گر	پدیده محوری	پیامدها
	۰.۷۵۶					راهبردها
	۰.۶۶۵	۰.۷۴۴				شرایط زمینه ای
	۰.۶۸۹	۰.۶۶۸	۰.۷۴۶			عوامل علی
	۰.۶۳۸	۰.۶۴۷	۰.۶۲۱	۰.۷۷۵		عوامل مداخله گر
	۰.۴۶۳	۰.۵۱۷	۰.۴۶۳	۰.۴۶۶	۱	پدیده محوری
	۰.۶۸۴	۰.۶۳۷	۰.۶۳۹	۰.۷۰۶	۰.۴۵۶	۰.۷۴۰

مدل سازی معادلات ساختاری

پس از تأیید همسانی درونی، پایایی و روایی مدل اندازه گیری، مرحله ارزیابی برازش مدل ساختاری پژوهش آغاز می شود. برخلاف مدل اندازه گیری که بر متغیرهای آشکار و شاخص های مرتبط با آنها

تمرکز دارد، مدل ساختاری به بررسی روابط بین متغیرهای پنهان می‌پردازد و سازوکارهای تأثیرگذاری آن‌ها بر یکدیگر را تحلیل می‌کند [۵]

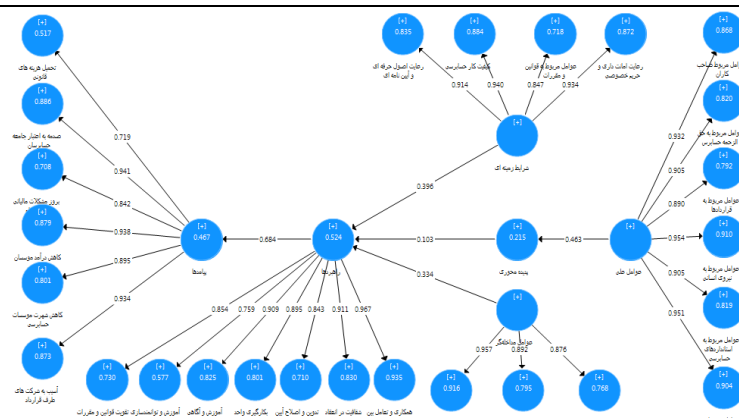
یافته‌ها

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مدل از اعتبار پیش‌بینی بالایی برخوردار است و روابط میان متغیرها معنادارند. شاخص نیکویی برازش مدل (SRMR) مقدار ۰.۰۶۸ را نشان می‌دهد که کمتر از آستانه قابل قبول ۰.۰۸ است و حاکی از برازش مطلوب مدل با داده‌های تجربی می‌باشد [۵۷]. این یافته همراه با مقادیر قوی R^2 و Q^2 ، تأییدکننده انسجام درونی و قدرت پیش‌بینی مناسب مدل پژوهش است. این نتایج نشان می‌دهد که متغیرهای مدل به طور قابل توجهی تحت تأثیر روابط ساختاری هستند و هر یک از آن‌ها نقش مؤثری در توضیح رفتار سیستم پژوهش دارند. بالاترین ضریب تعیین ($R^2=0.935$) به متغیر همکاری بین‌سازمانی تعلق دارد که بیانگر تأثیرپذیری بالای آن از سایر متغیرهاست. سایر متغیرها نیز R^2 بالایی دارند، به جز پدیده محوری ($R^2=0.215$) که با وجود مقدار پایین، از قدرت پیش‌بینی مناسبی برخوردار است ($Q^2=0.473$). قوی‌ترین رابطه در مدل بین راهبردها و پیامدها ($\beta=0.684, T=19.294$) مشاهده شد. همچنین، شرایط زمینه‌ای، عوامل علی و مداخله‌گر تأثیر معناداری بر راهبردها دارند. اگرچه تأثیر پدیده محوری بر راهبردها معنادار است، اما ضعیف‌تر از سایر روابط می‌باشد. در مجموع، مدل از انسجام نظری و تجربی مناسبی برخوردار است و می‌تواند به کاهش ریسک‌های حقوقی و ارتقای شفافیت در حوزه حسابرسی کمک کند.

جدول ۵: مقادیر (R^2) و (Q^2) شاخص‌های ابعاد پژوهش

متغیرهای درونزا	ضریب تعیین	نتیجه	مقدار Q^2	قدرت پیش‌بینی
آسیب به شرکت‌های طرف قرارداد	۰.۸۷۳	تایید	۰.۴۷۲	قوی
آموزش و آگاهی بخشی به صاحبکاران	۰.۸۲۵	تایید	۰.۳۸۵	قوی
آموزش و توانمندسازی حسابرسان	۰.۵۷۷	تایید	۰.۳۹۲	قوی
اختلاف بین موسسه و صاحب کار	۰.۹۱۶	تایید	۰.۳۰۳	متوسط
بروز مشکلات مالیاتی برای شرکاء	۰.۷۰۸	تایید	۰.۳۹۹	قوی
بکارگیری واحد حقوقی در موسسات حسابرسی	۰.۸۰۱	تایید	۰.۲۹۰	متوسط
تحمیل هزینه‌های قانونی	۰.۵۱۷	تایید	۰.۳۱۴	متوسط
تدوین و اصلاح آیین نامه‌ها	۰.۷۱۰	تایید	۰.۴۹۷	قوی

تقویت قوانین و مقررات	۰.۷۳۰	تایید	۰.۴۲۰	قوی
راهبردها	۰.۵۲۴	تایید	۰.۴۳۲	قوی
رعایت اصول حرفه ای و آیین نامه ای	۰.۸۳۵	تایید	۰.۴۷۰	قوی
رعایت امانت داری و حریم خصوصی	۰.۸۷۲	تایید	۰.۴۵۶	قوی
شفافیت در انعقاد قراردادها	۰.۸۳۰	تایید	۰.۴۴۳	قوی
صدمه به اعتبار جامعه حسابران	۰.۸۸۶	تایید	۰.۳۵۰	قوی
عدم شفافیت	۰.۷۹۵	تایید	۰.۴۹۰	قوی
عوامل مربوط به استانداردهای حسابرسی	۰.۸۱۹	تایید	۰.۴۶۵	قوی
عوامل مربوط به تعیین مبنای مالیات	۰.۷۶۸	تایید	۰.۳۹۲	قوی
عوامل مربوط به حق الزحمه حسابرس	۰.۸۲۰	تایید	۰.۲۹۱	متوسط
عوامل مربوط به قراردادها	۰.۷۹۲	تایید	۰.۳۸۱	قوی
عوامل مربوط به قوانین و مقررات	۰.۷۱۸	تایید	۰.۳۵۳	قوی
عوامل مربوط به نیروی انسانی	۰.۹۱۰	تایید	۰.۳۰۴	متوسط
عوامل مربوط به گزارش حسابرسی	۰.۹۰۴	تایید	۰.۴۶۴	قوی
عوامل مربوط صاحب کاران	۰.۸۶۸	تایید	۰.۴۴۸	قوی
همکاری و تعامل بین سازمانی	۰.۹۳۵	تایید	۰.۴۲۵	قوی
پدیده محوری	۰.۲۱۵	تایید	۰.۴۷۳	قوی
پیامدها	۰.۴۶۷	تایید	۰.۴۷۷	قوی
کاهش درآمد موسسان حسابرسی	۰.۸۷۹	تایید	۰.۴۰۶	قوی
کاهش شهرت موسسات حسابرسی	۰.۸۰۱	تایید	۰.۳۹۶	قوی
کیفیت کار حسابرسی	۰.۸۸۴	تایید	۰.۴۳۷	قوی

جدول ۶: نتایج ضرایب رگرسیونی مدل

نتیجه	مقدار بحرانی	آماره آزمون	ضریب	
پذیرش	$p < ۰/۰۰۱$	۱۹.۲۹۴	۰.۶۸۴	راهبردها -> پیامدها
پذیرش	$p < ۰/۰۰۱$	۶.۲۲۰	۰.۳۹۶	شرایط زمینه ای -> راهبردها
پذیرش	$p < ۰/۰۰۱$	۱۱.۲۵۱	۰.۴۶۳	عوامل علی -> پدیده محوری
پذیرش	$p < ۰/۰۰۱$	۵.۳۹۲	۰.۳۳۴	عوامل مداخله گر -> راهبردها
پذیرش	۰/۰۲۸	۲.۱۹۷	۰.۱۰۳	پدیده محوری -> راهبردها

بحث و نتیجه گیری

هر سازمان برای تحقق اهداف خاص خود، نیازمند دستیابی به اثربخشی سازمانی و بهره‌گیری بهینه از منابع انسانی به منظور ارتقای کارایی کارکنان است. در حوزه حسابرسی، عملکرد حرفه‌ای حسابرسان نه تنها کیفیت گزارش‌های مالی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه به‌طور مستقیم بر اعتبار نهادی حرفه حسابرسی و میزان ریسک مرتبط با طرح دعاوی حقوقی و کیفری مؤثر است. از این منظر، شناسایی عوامل مؤثر بر طرح دعاوی علیه حسابرسان، اهمیت استراتژیک دارد و فراتر از مسئولیت حرفه‌ای، در سیاست‌گذاری قانونی و سازماندهی حرفه نیز کاربرد دارد. این پژوهش با بهره‌گیری از مدل معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی (PLS-SEM) به تحلیل عوامل مؤثر بر طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان پرداخته و روابط بین متغیرهای مختلف را بررسی کرده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که راهبردهای پیشگیرانه—شامل شفاف‌سازی قراردادها، تدوین آیین‌نامه‌های حرفه‌ای و ایجاد واحد حقوقی در مؤسسات حسابرسی با ضریب ۰.۰۶۸۴ بیشترین تأثیر مستقیم را بر کاهش پیامدهای منفی

دعای حقوقی دارند. این یافته با پژوهش‌های نمازی، شفیعی و زمانی (۱۴۰۴) [۲۵] و رضازاده و افلاطونی (۱۴۰۳) [۶] همسو است و ضرورت طراحی و اجرای راهبردهای پیشگیرانه برای کاهش ریسک‌های حقوقی را تأکید می‌کند. به عبارت دیگر، مؤسساتی که در سطح سیاست‌گذاری داخلی، راهبردهای مبتنی بر شفافیت، آموزش و همکاری را تدوین و اجرا کرده‌اند، در مواجهه با دعاوی حقوقی از اثربخشی بالاتری برخوردارند. در سطح بین‌المللی نیز مطالعه ستوده (۲۰۲۵) [۵۷] نشان داد که استقلال حرفه‌ای و راهبردهای شفاف‌ساز در کاهش احتمال دعاوی علیه حساب‌برسان بسیار مؤثرند.

علاوه بر این، شرایط زمینه‌ای شامل محیط نظارتی و ساختار قانونی با ضریب ۰.۳۹۶ نقش تعیین‌کننده‌ای در اجرای مؤثر راهبردهای حسابرسی ایفا می‌کند. این یافته نشان می‌دهد که بدون تقویت زیرساخت‌های کلان، مانند اصلاح قوانین، تربیت قضات متخصص و ارتقای نهادهای نظارتی، اقدامات عملیاتی در سطح مؤسسات محدودیت اثرگذاری خواهند داشت. این نتیجه با پژوهش‌های درودی و همکاران (۱۴۰۴) [۵] و رحمان و چودهوری (۲۰۲۴) [۵۵] همخوانی دارد و نقش عوامل محیطی در تشدید اختلافات حقوقی را تأیید می‌کند.

از سوی دیگر، عوامل علی همچون نارضایتی کارکنان، کمبود آگاهی نسبت به استانداردها و سهل‌انگاری حرفه‌ای با ضریب ۰.۴۶۳ تأثیری مستقیم و معنادار بر شکل‌گیری دعاوی دارند. این نتیجه نشان می‌دهد که ریشه اصلی بسیاری از دعاوی حقوقی صرفاً در حوزه قضایی خلاصه نمی‌شود، بلکه به میزان درک متقابل میان حساب‌برسان و ذی‌نفعان وابسته است. این یافته با نتایج محمدی و احمدی (۱۴۰۲) [۱۹]، براون و تیلور (۲۰۲۱) [۳۳] و ژانگ، لیو و چن (۲۰۲۳) [۵۵] هم‌راستا بوده و بر ضرورت آموزش متقابل میان حساب‌برسان و کارفرمایان به‌منظور کاهش سوءتفاهم‌ها و تعارضات تأکید می‌کند.

عوامل مداخله‌گر، مانند تغییرات ناگهانی در قوانین مالیاتی، تعارض منافع و اختلافات قراردادی، با ضریب ۰.۳۳۴ نشان می‌دهند که محیط عملیاتی حسابرسی ذاتاً پویا و مستعد تنش است. این یافته حاکی از آن است که در صورت فقدان مدیریت مناسب این عوامل، حتی راهبردهای پیشگیرانه نیز ممکن است ناکارآمد باشند.

یافته قابل توجه دیگر، تأثیر محدود پدیده محوری (طرح دعاوی) بر راهبردها با ضریب ۰.۱۰۳ است. این نتیجه نشان می‌دهد که مؤسسات حسابرسی به جای اتخاذ سیاست‌های پیشگیرانه، عمدتاً در واکنش به دعاوی در حال اجرا، رفتار عقب‌نگر و واکنشی دارند. این امر با نتایج ویلسون و گرین (۲۰۲۲) [۶۵] و گلاور و همکاران (۲۰۲۳) [۴۳] همخوانی دارد و بیانگر این است که سیستم حسابرسی در ایران هنوز از رویکرد اطلاعات‌محور به سمت ریسک‌محور تحول نیافته است.

یافته قابل توجه دیگر، تأثیر محدود پدیده محوری (طرح دعاوی) بر راهبردها با ضریب ۰.۱۰۳ است. این نتیجه نشان می‌دهد که مؤسسات حسابرسی به جای اتخاذ سیاست‌های پیشگیرانه، عمدتاً در واکنش به دعاوی در حال اجرا، رفتار عقب‌نگر و واکنشی دارند. این امر با نتایج کامل و مصطفی (۲۰۲۴) [۵۰]

همخوانی دارد و بیانگر این است که سیستم حسابرسی در ایران هنوز از رویکرد اطلاعات محور به سمت ریسک محور تحول نیافته است.

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود نهادهای قانون‌گذار و نهادهای حرفه‌ای مانند جامعه حسابداران رسمی ایران نسبت به بازنگری و اصلاح ساختارهای نظارتی و قانونی اقدام کنند تا سازوکارهایی شفاف و پیشگیرانه برای کاهش تعارضات حقوقی فراهم شود. همچنین، طراحی برنامه‌های آموزش تخصصی مستمر برای حسابرسان و صاحبان کار ضروری است. کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی منظم می‌تواند آگاهی حرفه‌ای و درک مشترک از الزامات قانونی و استانداردهای حرفه‌ای را ارتقا دهد و از بروز دعاوی پیشگیری کند. توسعه و ترویج بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابرسان نیز به عنوان بخشی از سیاست‌های مدیریت ریسک حقوقی پیشنهاد می‌شود تا در مواجهه با دعاوی احتمالی، تبعات مالی و حرفه‌ای کاهش یابد. علاوه بر این، طراحی و استفاده از قراردادهای شفاف و الزام‌آور با مشاوره حقوقی تخصصی می‌تواند نقش مؤثری در کاهش دعاوی ایفا کند و اطمینان حاصل شود که همه طرف‌ها نسبت به تعهدات خود آگاهی دارند. پایش مستمر محیط قانونی و اقتصادی نیز ضروری است، زیرا تغییرات سریع در قوانین مالیاتی و مقررات می‌تواند به عنوان عامل مداخله‌گر در بروز دعاوی عمل کند. ایجاد واحد تحلیل ریسک محیطی در مؤسسات حسابرسی برای رصد تحولات قانونی و تحلیل تأثیر آن‌ها بر فعالیت‌های حسابرسی توصیه می‌شود. نهایتاً، تقویت کانال‌های ارتباطی میان حسابرسان و ذی‌نفعان، از طریق سازوکارهای رسمی برای گفت‌وگو و تبادل نظر، می‌تواند از سوء تفاهم‌ها و تعارض‌ها جلوگیری کرده و شکل‌گیری دعاوی را کاهش دهد.

فهرست منابع

۱. افسای، اکرم، کاشانی‌پور، محمد، جمشیدی، علیرضا. (۱۴۰۳). «تأثیر تغییر رئیس کمیته حسابرسی بر کیفیت حسابرسی، نوع اظهارنظر حسابرس و حق الزحمه حسابرسی». *دانش حسابداری مالی*، ۱۴۴-۱۲۳، ۱۱(۴).
۲. حسینی، سیدمصطفی. (۱۴۰۱). «نقش تعامل بین‌سازمانی در کاهش دعاوی حقوقی حسابرسی». *فصلنامه تحقیقات حسابرسی*، ۶۰-۴۵، ۱۰(۳).
۳. حسینی، سیدمصطفی. (۱۴۰۱). «نقش حسابرسی در تأمین شفافیت اقتصادی: مطالعه موردی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران». *فصلنامه تحقیقات حسابرسی*، ۶۰-۴۵، ۱۰(۳).
۴. داوری، علی، رضازاده، آرشد. (۱۳۹۲). *مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار SmartPLS*. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
۵. درودی، سعید، صمدی، محمود، عامریان، علیرضا، پورعلی، محمدرضا. (۱۴۰۴). «عوامل تعیین‌کننده طرح دعوا و داوری حقوقی و قضایی علیه حسابرسان (براساس روش داده‌بنیاد)». *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۲۵، ۲۴۰۶۸، ۲۰۲۲۰۳۴/jmaak. DOI: ۱۰.۲۲۰۳۴، ۸۹-۱۱۴، ۱۶(۶۱).

۶. رضازاده، حامد، افلاطونی، عباس. (۱۴۰۳). «تأثیر صلاحیت حسابداران نوآور بر رشد و تصویر شرکت‌ها: با تأکید بر نقش میانجی کارایی مدیریت کسب‌وکار و کیفیت گزارشگری مالی». دانش حسابداری مالی، ۸۶-۵۳، ۱۱(۴).
۷. رضایی، علی. (۱۴۰۰). «ارزیابی مراکز داوری در حل اختلافات حسابرسی». مجله حقوقی دادگستری، ۹۵-۷۸، ۲۵(۲).
۸. رضایی، محمد. (۱۴۰۱). مسئولیت حقوقی حسابرسان: از نظریه تا عمل. تهران، انتشارات دادگستری، صص. ۸۹-۱۰۲.
۹. رضایی، مهدی، محمدی، سیدمصطفی. (۱۴۰۱). «عوامل مؤثر بر مسئولیت حقوقی حسابرسان در محیط اقتصادی ناپایدار». فصلنامه پژوهش‌های حسابداری مالی، ۲۵۶-۲۳۴، ۱۴(۳).
۱۰. رضاییان، زهرا. (۱۴۰۲). «مشکلات مالیاتی ناشی از تعارض در گزارش‌های حسابرسی». مجله مالیات و اقتصاد، ۵۵-۳۸، ۲۸(۲).
۱۱. سازمان حسابرسی کشور. (۱۴۰۲). گزارش سالانه عملکرد حسابرسی: چالش‌های حقوقی و راهکارها. سازمان حسابرسی کشور.
۱۲. صادقی، فاطمه. (۱۴۰۱). «تأثیر دعاوی حقوقی بر عملکرد مؤسسات حسابرسی». مجله حقوقی کسب‌وکار، ۱۰۴-۸۹، ۱۹(۳).
۱۳. عباسی، مرضیه. (۱۴۰۱). «شفافیت قراردادهای حسابرسی و تأثیر آن بر کاهش اختلافات». مجله حسابداری و حسابرسی، ۳۹-۲۳، ۲۲(۱).
۱۴. عمرانی، محمدجواد. (۱۴۰۱). «اصلاح قوانین حسابرسی و شفافیت قضایی». مجله حقوقی دانشگاه تهران، ۸۲-۶۷، ۵۰(۲).
۱۵. فرجانی، احمد. (۱۴۰۲). «آموزش حسابرسان در قبال تغییرات قانونی». فصلنامه توسعه حرفه‌ای، ۳۰-۱۷، ۷(۴).
۱۶. کریمی، حسن. (۱۳۹۹). «تعامل قضایی و حسابرسی: رویکردی نوین». پژوهش‌نامه حقوق قضایی، ۷۲-۶۰، ۱۸(۴).
۱۷. کلانتری، محمد. (۱۴۰۰). «کاهش اعتماد عمومی به گزارش‌های حسابرسی پس از دعاوی قضایی». پژوهشنامه حسابرسی، ۴۳-۲۷، ۱۷(۱).
۱۸. محمدی، رضا. (۱۴۰۰). «استانداردسازی فرایندهای حسابرسی در ایران». فصلنامه مطالعات حسابرسی، ۵۰-۳۴، ۱۵(۲).
۱۹. محمدی، سیدرضا، احمدی، رضا. (۱۴۰۲). «بررسی عوامل مؤثر بر افزایش دعاوی حقوقی علیه حسابرسان در بورس اوراق بهادار تهران». فصلنامه پژوهش‌های حسابداری مالی، ۲۰۰-۱۵(۲).

۲۰. محمدی‌نیا، سارا. (۱۴۰۲). «پیامدهای اقتصادی دعاوی علیه حساب‌رسان بر شرکت‌های خصوصی». **مجله تحلیل اقتصادی**، ۶۰-۴۴، ۴۴(۵).
۲۱. مصطفوی، سیدرضا. (۱۴۰۲). «هزینه‌های پنهان دعاوی حقوقی در حسابرسی». **فصلنامه مطالعات حسابداری و حسابرسی**، ۷۲-۵۵، ۱۲(۴).
۲۲. مصطفوی، علیرضا. (۱۴۰۱). «تأثیر دعاوی حقوقی بر جذب مشتریان در صنعت حسابرسی». **فصلنامه توسعه حرفه‌ای**، ۱۲۵-۱۱۰، ۹(۴).
۲۳. موسوی، سیدمصطفی، احمدی، رضا. (۱۴۰۰). «کیفیت سیستم‌های کنترل داخلی و ریسک حقوقی حساب‌رسان». **مجله حقوق تجارت ایران**، ۱۰۲-۸۹، ۲۵(۶۹).
۲۴. نبوی، سیدمصطفی، رحیمی، احمد. (۱۴۰۱). «تأثیر رفتار غیرحرفه‌ای حساب‌رسان بر دعاوی قضایی». **مجله حقوقی دادگستری**، ۱۳۰-۱۱۲، ۱۸(۷۲).
۲۵. نمازی، محمد، شفیعی، مهین، زمانی، رضا. (۱۴۰۴). «بررسی تأثیر منبع کنترل و ویژگی‌های عمومی حساب‌رسان بر عملکرد شغلی آنان». **مطالعات حسابداری و حسابرسی**، ۲۰-۵، ۵۳(ب).
۲۶. نجفی، سارا. (۱۳۹۸). «تأثیر آیین‌نامه‌های حسابرسی بر کیفیت گزارشگری مالی». **پژوهشنامه حسابرسی**، ۶۳-۴۷، ۸(۳).
27. Abbott, L., Parker, S., Peters, G. (2018). "Institutional Factors and Audit Quality: A Multi-Dimensional Approach." **Journal of International Accounting Research**, 17(2), 90-105.
28. Aflatooni, A., Rezazadeh, H. (2023). "Theoretical Framework for Audit Disputes: Tax Base and Legal Compliance." **Journal of Financial Law Studies**, 12(1), 45-60.
29. Arens, A. A., Best, P. J., Shailer, G., Fiedler, B. (2023). **Auditing: A Practical Approach** (5th ed.). Wiley.
30. Abbasi, M. (2022). "Transparency of Audit Contracts and Its Impact on Reducing Disputes." **Journal of Accounting and Auditing**, 22(1), 23.
31. Buchanan, B., Smith, K. (2023). "Stock Price Volatility and Investor Behavior During Audit Disputes." **Journal of Financial Markets**, 54(2), 150-167.
32. Brown, A., Taylor, P. (2019). "Regulatory Frameworks and Audit Quality: Evidence from Emerging Markets." **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 38(2), 55-72.
33. Brown, T., Taylor, R. (2021). "Internal Control Weaknesses and Audit Litigation Risk." **Journal of Accounting Research**, 59(3), 98-124. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1475-679X.2021.00432.x>
34. Chen, L., Zhang, Y. (2022). "Reputation Loss and Market Confidence in Audit Industry." **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 41(4), 73-90.

35. Cohen, J., Krishnan, G., Wright, A. (2019). "Legal Liability and Corporate Governance: Evidence from Global Markets." **Journal of Business Research**, 95(1), 123–138.
36. Cohen, J., Krishnan, G., Wright, A. (2021). "Auditor Independence and Litigation Risk: Evidence from Regulatory Oversight." **Journal of Accounting Research**, 59(2), 43–67.
37. Cohen, J. R., Krishnan, G. V., Wright, A. M. (2023). "Regulatory Complexity and Legal Liability in Auditing." **Journal of Accounting and Public Policy**, 42(2), 106–128. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2022.106879>
38. Davis, R., Clark, E. (2020). "Legal Compliance in Audit Contracting: A Case Study Approach." **Accounting and Business Research**, 50(5), 88–105.
39. Deloitte. (2022). **Ethical Challenges in Modern Auditing**. Deloitte Global. Available at: <https://www2.deloitte.com>
40. Farooq, R., Ali, S. (2023). "Client Retention Challenges for Audit Firms Post-Litigation." **International Journal of Accounting Research**, 29(3), 95–112.
41. García-Blandón, J., Argilés-Bosch, J. M., Ravenda, D. (2021). "Corporate Governance and Internal Control Weaknesses: Implications for Auditor Liability." **Journal of Business Research**, 130, 45–57. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.01.012>
42. Goldman, A., Sigler, K. (2023). "AI in Auditing: Mitigating Legal Risks Through Technology." **International Journal of Accounting Information Systems**, 48, Article 100578, 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.accinf.2023.100578>
43. Glover, S., Prawitt, D., Sharp, N. (2023). "The Hidden Costs of Audit Litigation: Evidence from Global Firms." **Journal of Accounting and Economics**, 75(2), 40–57.
44. Hammersley, J. S., Myers, L. A., Shakespeare, C. (2023). "Auditor Expertise and the Risk of Legal Liability: Evidence from Complex Financial Transactions." **The Accounting Review**, 98(2), 28–45. DOI: <https://doi.org/10.2308/TAR-2022-0123>
45. Huang, X., Liu, J. (2021). "Tax Disputes and Audit Quality: A Regulatory Perspective." **Journal of Taxation and Regulation**, 33(1), 62–78.
46. Johnson, M., Lee, S. (2023). "Confidentiality Breaches and Legal Implications in Auditing." **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 42(1), 45–62. DOI: <https://doi.org/10.2308/AJPT-2022-001>
47. Johnson, M., Brown, R., Taylor, S. (2020). "Alternative Dispute Resolution in Auditing: A Global Analysis." **International Journal of Auditing**, 25(4), 112–128.

48. Knechel, W. R., Salterio, S. E. (2021). **Auditing: Assurance & Risk** (5th ed.). Routledge.
49. Knechel, W. R., Sharma, D. (2023). "Mitigating Legal Risks in Auditing: The Role of Professional Standards and Continuous Education." **Journal of Accounting and Public Policy**, 42(3), 15–30. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2023.100789>
50. Kamel, H., Mostafa, S. (2024). "Unleashing the Beast: The Impact of Big Data and Data Analytics on Audit Process, Auditor Competence, and Audit Fees." **Future Business Journal**, 10(1), 1–19. Available at: <https://fbj.springeropen.com/articles/10.1186/s43093-024-00420-7>
51. Lee, J., Park, S., Kim, H. (2021). "Financial Disclosure and Audit Litigation: A Regulatory Perspective." **Journal of Accounting Research**, 59(3), 62–80.
52. Lee, S., Park, J. (2022). "Strengthening Legal Foundations for Audit Practices." **Asian Journal of Law and Economics**, 11(2), 200–215.
53. Palmrose, Z., Scholz, S. (2021). "Audit Failures and Securities Litigation: Evidence from the 2008 Financial Crisis." **The Accounting Review**, 96(3), 45–67. DOI: <https://doi.org/10.2308/TAR-2020-0102>
54. Rezaeian, Z. (2023). "Tax Problems Caused by Conflicts in Audit Reports." **Journal of Tax and Economy**, 28(2), 38–55.
55. Rahman, A., Chowdhury, M. (2024). "Monitoring and Audit Quality: Does Quality Standards Compliance Matter?" **Cogent Business & Management**, 11(1), Article 2416095. DOI: <https://doi.org/10.1080/23311975.2024.2416095>
56. Simunic, D., Stein, M., Wong, H. (2022). "The Role of Firm Size and Auditor Expertise in Reducing Legal Liability." **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 41(2), 78–95.
57. Sotudeh, R. (2025). "Factors Affecting Auditor Independence: An Approach Based on Structural Equation Modeling." **Business, Marketing, and Finance Open**. Available at: <https://www.bmfopen.com/index.php/bmfopen/article/view/235>
58. Smith, J., Anderson, D., Williams, E., Martinez, C., Thompson, S. (2022). "Legal Risks Associated with Audit Failures: A Global Perspective." **Journal of International Accounting Research**, 21(4), 77–95. DOI: <https://doi.org/10.2308/JIAR-2021-002>
59. Thompson, G. (2023). "The Role of Legal Counsel in Audit Firms." **Journal of Legal Issues in Accounting**, 14(1), 102–118.
60. Veisi, F., Shahveisi, F., Namamyani, F., Ghanbari, M. (2019). "Investigating and Identifying Effective Factors in Measuring Meta-Competence in Accountants." **European Journal of Economic and Financial Research**, 3(4), 133–151.

61. Warren, J. D., Moffitt, K. C., Byrnes, P. (2021). "Audit Quality in the Digital Age." **Accounting Horizons**, 35(3), 45–63. DOI: <https://doi.org/10.2308/acch-51085>
62. Wang, L., Li, Q., Zhao, R. (2023). "Interactions Between Legal, Financial, and Governance Factors in Audit Disputes." **Journal of Financial Law Studies**, 14(2), 210–228.
63. Williams, L. (2022). "Contractual Clarity and Legal Risks in Audit Practices." **Journal of Corporate Law**, 18(1), 45–60.
64. Wilson, C. (2021). "Training Auditors for Legal Challenges: An Empirical Study." **Journal of Professional Accounting Education**, 16(3), 90–107.
65. Wilson, T., Green, M. (2022). "Shareholder Losses and Audit Litigation: A Quantitative Analysis." **Journal of Corporate Finance**, 68(5), 121–139.
66. Zhang, Y., Liu, X., Chen, Z. (2023). "Comprehensive Analysis of Audit Litigation Risk: A Multi-Factor Framework." **International Journal of Auditing**, 52(4), 189–205

Examining the Factors Affecting Legal and Criminal Lawsuits and Arbitration against Auditors: A Structural Equation Modeling

Saeed Doroudi¹©

PhD Student in Accounting, Department of Accounting, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran

Mahmoud Samadi

Assistant Professor, Department of Accounting, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran

Alireza Amerian

Assistant Professor, Department of Accounting, Islamic Azad University, Karaj, Iran

MohammadReza Purali

Associate Professor, Department of Accounting, Islamic Azad University, Chalous, Iran

(Received: May 18, 2025; Accepted: September 22, 2025)

Objective: Reducing the likelihood of legal and criminal claims against auditors is one of the primary professional goals within the auditing system, pursued by managers and policy-makers in the field. The success or failure of audit firms is directly related to auditors' professional performance and accountability. Therefore, this study aims to examine the role of causal variables, contextual conditions, intervening factors, and preventive strategies in legal and criminal claims against auditors.

Method: Data were collected through a researcher-designed questionnaire in 2023. The statistical population consisted of managers and auditors employed in audit firms in Tehran Province. Out of 400 distributed questionnaires, 384 valid responses were selected for final analysis. Data analysis was conducted using Structural Equation Modeling (SEM) with SmartPLS software.

Findings: The results indicated that preventive strategies have the greatest impact on outcomes, while causal variables, contextual conditions, and intervening factors play significant roles in shaping these strategies. Furthermore, the focal phenomenon (claims against auditors) directly influences policy-making, while its indirect role in strategy formulation is also evident.

Conclusion: Based on the findings, it is recommended that audit firms enhance supervision and oversight of auditors' performance and develop training programs and inter-organizational collaborations to reduce the risk of legal and criminal claims

Keywords: Legal and Criminal Claims, Auditor Liability, Preventive Strategies, Structural Equation Modeling.

¹ doroudis@gmail.com © (Corresponding Author)